

Przemiany w strukturze demograficznej ludności wiejskiej wyznacznikiem przekształceń w rozmiarach i kierunkach kształcenia rolniczego

Uwagi wstępne

W wielu środowiskach trwa ożywiona dyskusja nad przyszłością szkolnictwa rolniczego. Jeżeli szkolnictwo to ma spełnić społeczne oczekiwania, to musi uwzględnić realia gospodarcze. Chodzi przede wszystkim o to, że na obszarach wiejskich obserwuje się dość znaczną różnicę pomiędzy podażą a popytem na pracę, czego konsekwencją jest rosnące z roku na rok bezrobocie. To negatywne zjawisko pogłębia fakt zmiany charakteru bezrobocia na strukturalne, związane z bardzo niskimi kwalifikacjami ludności wiejskiej oraz coraz częściej z niedopasowaniem kwalifikacji osób zamieszkałych na wsi do aktualnych potrzeb. Spada zapotrzebowanie na wiele zawodów, zwłaszcza typowo rolniczych, a pojawia się na zawody zapomniane już w środowisku wiejskim, mało popularne lub wręcz nieznane. Do negatywnych zjawisk należy też zaliczyć istnienie znacznego bezrobocia ukrytego w rolnictwie.

Wieś potrzebuje ludzi wykształconych, ambitnych, odważnych i przedsiębiorczych, takich którzy potrafią pokierować firmą usługową, produkcyjną lub handlową, poprowadzić nowoczesne gospodarstwo rolne, zainicjować różne przedsięwzięcia gospodarcze i społeczne w środowisku wiejskim, budować i realizować optymalne kontakty międzyludzkie. Osobom tym, obok wiedzy i umiejętności „technicznych” dotyczących realizacji konkretnych zadań gospodarczych, potrzebne są odpowiednie cechy osobowe i umiejętności społeczne. Szkoła powinna je wykształcić.

Przyszłość szkolnictwa rolniczego, a zwłaszcza jego ilościowy rozwój, uzależniona jest od przemian demograficznych na terenach wiejskich, zwłaszcza przewidywanej liczby ludności, w tym dzieci i młodzieży, w perspektywie najbliższych 5–30 lat, relacji ludności chłopskiej do niechłopskiej oraz popytu na pracę na wsi. Analizie powyższych zagadnień poświęcony jest ten artykuł.

Ludność wiejska na tle ludności Polski

Z materiałów źródłowych udostępnionych przez GUS wynika, że w grudniu 2000 r. liczba ludności w Polsce wynosiła 38,644 mln (2001, s. 6 (tab. 1)). W 1946 r. Polaków było prawie o 15 mln mniej (23,640 mln), co oznacza, że w ciągu 54 lat przyrost ludności wyniósł prawie 64%. Do połowy lat 80. przybywało w Polsce rocznie ok. 350 tys. osób, a od 1995 r. liczba ludności utrzymuje się na prawie niezmiennym poziomie. W 1998 r. po raz pierwszy po wojnie populacja ludności w Polsce zmniejszyła się o ok. 13 tys. i od tego czasu obserwujemy wyraźną tendencję spadkową (tab. 2). Nieco inną sytuację można zaobserwować na obszarach wiejskich. W grudniu 2000 r. na wsi mieszkało 14,768 mln osób, a w 1946 r. – 15,597 mln. Z porównania tych dwóch liczb wynika, że ludności wiejskiej w odniesieniu do 1946 r. jest mniej o 829 tys. Jednak odsetek liczby mieszkańców wsi w ogólnej liczbie ludności Polski zmalał z 65,9% (1946 r.) do 38,2% (2000 r.) czyli o 57,9%. W tym samym czasie ludność miast uległa prawie potrojeniu (zwiększyła się z 8,0 mln do 23,876 mln). Dynamika spadku liczby mieszkańców wsi nie jest równomierna. Najwięcej ubyło ludności wiejskiej w latach 1971–1980 (5,5%), znaczny był też spadek w latach 1951–1959 (2,3%). W pozostałych dekadach ubywało ludności wiejskiej znacznie mniej, a po roku 90. obserwujemy nawet niewielki (1,4%) przyrost jej liczby.

Cechą procesów demograficznych na wsi, decydującą o równowadze na rynku pracy, a pośrednio o rozwoju szkolnictwa rolniczego, jest dość wyraźnie zarysowany proces starzenia się ludności zamieszkującej te tereny oraz powolny przyrost liczby osób w wieku produkcyjnym (tab. 1).

Tabela 1

Ludność Polski w różnych grupach wiekowych od 1970 r. do 2000 r.

Lata	Odsetek liczby ludności w wieku					
	przedprodukcyjnym		produkcyjnym		poprodukcyjnym	
	ogółem	wieś	ogółem	wieś	ogółem	wieś
1970	33,0	35,7	56,1	52,5	10,9	11,8
1975	29,6	33,8	58,4	52,9	12,0	13,3
1980	28,8	31,5	59,3	54,9	11,9	13,6
1985	29,7	31,1	58,3	54,9	12,0	14,0
1990	29,6	30,8	57,5	54,2	12,9	15,0
1995	27,6	29,7	58,6	54,9	13,8	15,4
1998	25,6	28,3	60,1	56,2	14,3	15,5
1999	24,9	27,8	60,6	56,7	14,5	15,5
2000	24,1	27,1	61,2	57,4	14,7	15,5

Źródła: GUS (2000): Rocznik Demograficzny, s. 85 (tab. 24); GUS (2001a): Ludność wg płci, wieku, województw, powiatów, miast i gmin, s. 6; GUS (1982): Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, s. 15; GUS (1987): Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, s.12.

Dane zawarte w tabeli 1 wskazują na stałą tendencję zmiany relacji między miastem a wsią w strukturze ludności wg wieku. Od 1970 r. odsetek liczby ludności wiejskiej w wieku poprodukcyjnym, w stosunku do ogółu ludności, wzrósł z 11,8% do 15,5% (o 31,4%, w mieście o 39,0%), a w wieku produkcyjnym zaledwie o 9,3% (w mieście o 8,9%), natomiast w wieku przedprodukcyjnym zmalał o 24,1% (w mieście o 30,4%). Jednym z powodów tego stanu rzeczy jest odchodzenie młodzieży wiejskiej od zawodów rolniczych, wzmożona (zwłaszcza w latach 70. i 80.) migracja młodych ludzi ze wsi do miasta (Sikorska, 1999, s. 6) oraz drastyczny spadek współczynnika dzietności kobiet¹. Na przestrzeni ostatnich 40 lat współczynnik ten zmalał na wsi z 3,3 w 1960 r. do 2,5 w 1990 r. i 1,6 w 1998 r. W mieście spadek ten kształtował się następująco: w latach 60. współczynnik dzietności kobiet wynosił 1,9, w 1998 r. – ok. 1,2 (GUS, 1999a, s. 10).

Po zmianach ustrojowych proces migracji został wyraźnie zahamowany, a nawet odnotowano w ostatnich latach, niespotykany w poprzednim okresie, proces migracji ludności z miast na wieś (tab. 2).

Tabela 2

Migracja w latach 1946–2000 (w tys. osób)

Lata	Saldo migracji			
	wewnętrznej (ze wsi do miast)	zewnętrznej (zagranicznej)		
		razem	ze wsi	z miast
1946–2000	-6879,3	-1953,9	-1141,1	-812,8
1946–1950	-1010,0	-1043,7	-908,7	-135,0
1951–1955	-535,4	-1,3	-1,0	-0,3
1956–1960	-419,7	-98,4	-16,3	-82,1
1961–1965	-52,9	-105,6	-42,4	-63,2
1966–1970	-697,7	-93,9	-29,2	-64,7
1971–1975	-938,2	-75,6	-25,7	49,9
1976–1980	-1067,2	-133,9	-54,6	79,3
1981–1985	-685,7	-113,3	-21,8	91,5
1986–1990	-658,3	-136,1	-24,3	-111,8
1991–1995	-317,9	-80,2	-9,5	-70,7
1996–2000	-46,3	-71,9	-7,6	-64,3
1999	-2,8	-14,0	-1,3	-12,7
2000	+4,2	-19,7	-3,3	-16,4

Źródło: GUS (2002): Rocznik Demograficzny 2001, s. 9 (tab. 2).

¹Współczynnik dzietności to przeciętna liczba dzieci urodzonych przez jedną kobietę w ciągu całego życia (Rojek, 2001).

Największy ubytek ludności z obszarów wiejskich występuje w północno-wschodniej części kraju, wzdłuż znacznej części pogranicza wschodniego oraz na terenach popegeerowskich. Wiąże się to na ogół z niskim stopniem urbanizacji tych terenów, zaniedbaniami infrastrukturalnymi oraz z wysokim bezrobociem. Najmniej ludności opuściło wsie położone wokół wielkich miast, a nawet obserwuje się wzrost liczby mieszkańców w tych miejscowościach. Ludność z tych terenów pracuje jednak najczęściej w mieście, traktując wieś jako miejsce zamieszkania (Frenkel, 2000, s. 35).

Przy prognozowaniu rozwoju szkolnictwa ponadgimnazjalnego na terenach wiejskich szczególnie ważną cechą procesów demograficznych, determinującą rozwój tego typu szkół, jest liczba dzieci i młodzieży (tab. 3).

Tabela 3

Ludność Polski do 19 lat wg grup wiekowych (w tys. osób)

Lata	Ogółem		Grupy wiekowe							
	razem	w tym wieś	0–2 lata		3–6 lat		7–14 lat		15–19 lat	
			razem	w tym wieś	razem	w tym wieś	razem	w tym wieś	razem	w tym wieś
1970	12 140	6 147	1 531	833	2 059	1 120	5 072	2 694	3 478	1 500
1980	11 428	5 106	1 995	872	2 504	1 075	4 209	1 959	2 720	1 200
1990	12 421	4 907	1 670	750	2 560	1 063	5 293	2 047	2 898	1 047
1995	11 916	4 839	1 388	639	2 131	954	5 160	2 064	3 237	1 182
1999	10 923	4 577	1 180	538	1 808	824	4 569	1 956	3 366	1 259

Źródła: GUS (1985): Rocznik Demograficzny 1984, s. 41–42 (tab. 11); GUS (2000); Rocznik Demograficzny 1999, s. 64–65 (tab. 18).

Od 1980 r. systematycznie spada liczba dzieci we wszystkich przedziałach wiekowych. Najbardziej w przedziale od 0 do 2 lat (o 35,4%), najmniej w przedziale od 15 do 19 lat (o 16,1%). Biorąc pod uwagę analizowaną grupę wiekową, w ciągu 30 lat jej liczebność zmniejszyła się o 1570 tys. (25,5%). Patrząc perspektywnie, nie wróży to dobrze ilościowemu rozwojowi szkolnictwa rolniczego. Kurczy się bowiem i będzie się prawdopodobnie kurczyła w następnych latach baza rekrutacyjna do tych szkół. Tezę tę potwierdzają prognozy ludności do 2030 r.

Prognoza ludności wiejskiej do 2030 r.

Główny Urząd Statystyczny opracowując prognozę ludności Polski, w tym również ludności wiejskiej, do 2030 r. wziął pod uwagę dzietność kobiet, umieralność oraz migrację wewnętrzną i zewnętrzną. Przyjął przy tym różne warianty rozwoju sytuacji demograficznej. Do dalszej analizy wybrałem wariant pośredni, zakładający, że:

- dzietność kobiet na wsi utrzyma się na poziomie zbliżonym do obecnego (1,6), a nawet po 2010 r. nieco wzrośnie (do 1,75);
- spadek umieralności ludności wiejskiej, zwłaszcza mężczyzn, będzie kontynuowany;
- nastąpi stopniowy wzrost woluminu migracji oraz towarzyszące mu powiększenie się salda migracji ze wsi do miasta, by w 2020 r. osiągnąć wielkość 65 tys. osób rocznie (obecnie wynosi ok. 10 tys.);
- nastąpią, po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, zmiany w migracji zewnętrznej.

Przy tak sformułowanych założeniach spadek liczby ludności wiejskiej będzie znaczny i obejmie cały prognozowany okres (2000–2030). W pierwszej jego dekadzie roczne ubytki ludności wyniosą średnio ok. 16 tys. osób, by pod koniec lat 20. osiągnąć wielkość 60–70 tys. rocznie. W 2030 r. liczba ludności zamieszkującej obszary wiejskie wyniesie ok. 13 640 tys. osób, tzn. będzie mniej ludności wiejskiej o ponad 1131 tys. (o ok. 7,7%) w porównaniu z 2000 r. W tym samym okresie w miastach przybędzie ok. 512 tys. osób (2,1%), a w całej Polsce ubytek ludności wyniesie 619 tys. (1,6%) (GUS, 2000, s. 6–17).

Do określenia kierunku przemian w szkolnictwie rolniczym szczególnie istotne są informacje o liczbie dzieci i młodzieży po 2000 r. Jak wynika z danych GUS, do 2017 r. dzieci i młodzieży w wieku 0–17 lat będzie corocznie ubywało o kilka procent. W konsekwencji liczebność tej grupy wiekowej wyniesie pod koniec 2017 r. 7,4 mln, a więc będzie mniejsza niż obecnie o ok. 2,5 mln osób. W kolejnych latach nastąpi niewielki (o 314 tys. osób) przyrost, po czym ponownie liczebność tych osób zmniejszy się, nawet do 6,9 mln w 2030 r. W całym prognozowanym okresie ubytek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (0–17 lat) wyniesie ok. 30% (GUS, 2000, s. 27–28).

Prognoza liczby dzieci i młodzieży w wieku od 0 do 19 lat na wsi informuje, że w 2005 r. grupa ta będzie liczyła ok. 3987,1 tys. osób. W porównaniu z 2000 r. dzieci i młodzieży będzie mniej o ok. 500,8 tys., tj. o 11,2%; w 2010 r. – mniej o 905,3 tys., tj. 20,2%, a w całym analizowanym okresie ubytek ten wyniesie ok. 65,1% (tab. 4).

Tabela 4

Prognozy liczby dzieci i młodzieży na wsi do 2030 r. (w tys.)

Grupy wiekowe	Rok			
	2000	2005	2010	2030
0–4	896,3	830,7	832,4	320,0
5–9	1102,5	887,2	821,5	361,4
10–14	1219,2	1098,6	882,9	421,1
15–19	1269,9	1170,6	1045,8	425,8
Razem	4487,9	3987,1	3582,6	1528,3

Źródło: www.stat.gov.pl. Prognozy ludności do 2030 r.

Biorąc pod uwagę obecną sytuację demograficzną na wsi oraz prognozy w tym zakresie, a zwłaszcza szacowaną liczbę dzieci i młodzieży w najbliższych latach, można z dużą dozą prawdopodobieństwa przyjąć, że potencjalnych kandydatów do nauki w szkołach rolniczych po 2000 r. będzie coraz mniej, nawet o kilkadziesiąt procent.

Relacje ludności chłopskiej do niechłopskiej na wsi

Do przeprowadzenia pełnej analizy rozwoju szkolnictwa rolniczego niezbędne jest też określenie liczby osób zamieszkałych na terenach wiejskich, mających bezpośredni związek z produkcją rolną. W 1995 r. ludzi powyżej 15. roku życia mieszkało na wsi 10 857 tys., a w 2000 r. 11 357 tys., a więc o 46% więcej. Przyjmując za kryterium podziału osób należących do tej grupy ich związek z rolnictwem, możemy wyodrębnić ludność chłopską i niechłopską. O ile w 1995 r. ludność chłopska stanowiła 57,4% ludności wiejskiej, to już w 2000 r. liczebność tej grupy spadła do 53,2%. Między rokiem 1995 a 2000 ubyło 3,1% ludności chłopskiej, a przybyło 14,9% niechłopskiej. Najwięcej ludności nie mającej związku z rolnictwem, aktywnej ekonomicznie, można spotkać w makroregionach: północnym – 71,7%, północno-zachodnim – 69,9% i południowo-zachodnim – 60,7%, najmniej zaś w południowo-wschodnim – 26,1%, środkowo-wschodnim – 32,1% i środkowym – 38,8% (GUS, 1999b, s. 10). Szczegółowe dane na temat liczby ludności związanej z rolnictwem w poszczególnych grupach wiekowych przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5

Ludność wiejska w różnych grupach wiekowych wg związku z gospodarstwem rolnym w tys. osób

Rok	Ogółem	W tym związani z rolnictwem		Ekonomiczne grupy wiekowe								
				przedprodukcyjna*			produkcyjna			poprodukcyjna		
		razem	związani z rolnictwem		razem	związani z rolnictwem		razem	związani z rolnictwem			
			tak	nie		tak	nie		tak	nie		
1995	10 857	6 232	4 625	671	396	275	7 899	4 614	3 285	2 287	1 222	1 065
1996	10 964	6 260	4 704	677	403	274	7 965	4 615	3 350	2 322	1 242	1 080
1997	11 008	6 195	4 813	692	415	277	8 016	4 590	3 426	2 300	1 190	1 111
1998	11 119	6 089	5 030	710	409	301	8 102	4 529	3 573	2 307	1 151	1 156
1999	11 151	6 093	5 058	529	299	230	8 222	4 618	3 604	2 400	1 176	1 224
2000	11 358	6 041	5 316	733	390	343	8 313	4 426	3 887	2 312	1 230	1 082
1995 = 100	104,6	96,9	114,9	109,2	98,5	124,7	105,2	95,9	118,3	101,1	100,6	101,5

* Grupa ta obejmuje osoby od 15 do 17 lat.

** Dane za luty.

*** Liczebność grupy „związani z rolnictwem” określono szacunkowo.

Źródło: GUS: Aktywność ekonomiczna ludności Polski (IV kwartał), lata 1995–2000, wyd.: 1996–1998, s. 7; 1999, s. 9; 1999 (luty), s. 5 i 10; 2001, s. 5.

Biorąc pod uwagę całą populację mieszkańców wsi w 1996 r., a więc w roku powszechnego spisu rolnego (PSR '96), osób zamieszkałych w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego² było 8334,9 tys., w tym na wsi 7673,5 tys. (GUS, 1997, s. 2). W tym samym okresie na terenach wiejskich mieszkało 14 735,7 tys. osób (GUS, 2000, s. 6), czyli 47,9% ludności z tych obszarów wchodziło w skład rodzin nie posiadających gospodarstw rolnych. W 1988 r., a więc tuż przed zmianami ustrojowymi, ludności niechłopskiej było 41%, o 6,9% mniej niż w 1996 r.

Ludność chłopska, pomimo ścisłego związania z ziemią, nie utrzymuje się wyłącznie z rolnictwa. „Rolniczy” charakter mają dochody 42% rodzin posiadających gospodarstwa rolne, tj. 24% rodzin zamieszkałych na wsi. Pozostałym osobom praca w rolnictwie nie zapewnia podstawowego źródła utrzymania. Ponadto, część zatrudnienia w rolnictwie ma charakter pozorny, co sprawia, że znaczne zasoby pracy na wsi pozostają niezrównoważone lub zmarnotrawione (Halemska, 2000, s. 65).

Do pełnego zobrazowania przemian na wiejskim rynku pracy, wyznaczając ogólne kierunki przemian w szkolnictwie ponadgimnazjalnym, kształcącym na potrzeby wsi, analizie poddałem ludność pracującą w różnych działach gospodarki narodowej.

Z danych GUS wynika, że w ciągu ostatnich sześciu lat liczba osób pracujących na wsi zmniejszyła się o 3,1%. Najwięcej osób odeszło z rolnictwa, łowiectwa i leśnictwa – 434 tys. (14,5%), w tym z rolnictwa indywidualnego 358 tys. (13,0%) oraz z edukacji i ochrony zdrowia – łącznie 25 tys. (5,6%), przybyło zaś w budownictwie o 29% oraz handlu i naprawach o 19,2% (GUS, 2001, s. 17).

Podsumowanie

Na wsi obserwuje się malejącą liczebność ludności w wieku przedprodukcyjnym (od 0 do 17 lat) oraz wzrastającą (choć w stopniu niewielkim) w wieku produkcyjnym. Prognoza ludności do 2030 r. informuje o kontynuacji trendu spadkowego w grupie ludności do 17 lat. Ponadto, na wsi corocznie ubywa ludności chłopskiej, żyjącej tylko z rolnictwa, przybywa natomiast osób, dla których praca na roli nie stanowi głównego źródła utrzymania oraz osób nie mających żadnego związku z rolnictwem. Na podstawie powyższych danych można sądzić, że po 2000 r. będzie ubywało osób zainteresowanych nauką rolnictwa, a to wymusi konieczność ograniczenia liczby klas typowo rolniczych. Ograniczenie nie oznacza potrzeby likwidacji tego typu szkół, a takie opinie można spotkać w różnych środowiskach, nie zawsze znających specyfikę wsi i rolnic-

²Kategoria ta dotyczy osób mieszkających stale lub przybywających czasowo powyżej dwóch miesięcy (GUS, 1997, s. VI).

twa. Nadal bowiem, zwłaszcza w kontekście bardzo niskich kwalifikacji osób pracujących w rolnictwie, są potrzebne szkoły kształcące wysokiej klasy specjalistów, niezbędnych w produkcji rolniczej, posiadających, obok wiedzy technicznej i technologicznej, wiedzę ekonomiczną i społeczną. Nie może być jednak tak, że najważniejszym kryterium wyboru przez szkołę kierunku nauczania będą jej tradycje w prowadzeniu danego typu kształcenia, podbudowane czasami odpowiednimi kwalifikacjami nauczycieli i infrastrukturą dydaktyczną. Wybór ten powinien być poprzedzony analizą procesów demograficznych na danym terenie i prognozami liczby dzieci i młodzieży w najbliższych i dalszych latach oraz analizą sytuacji na lokalnym rynku pracy.

Zdarzają się też przypadki, że szkoły rolnicze, zwłaszcza położone w obrębie dużych miast, kształcą młodzież pochodzącą z rodzin nie mających żadnego związku z rolnictwem w zawodach rolniczych. Większość tych osób, zwłaszcza te, które nie podjęły dalszej nauki po ukończeniu szkoły, poszukują pracy poza rolnictwem, a o nią coraz trudniej.

Z problemem tym koresponduje następny. Na terenach wiejskich wzrasta liczba dzieci i młodzieży w rodzinach niechłopskich. Osoby te, jeżeli nawet swój los zechcą związać ze wsią, prawdopodobnie nie zainteresują się zdobyciem zawodu związanego bezpośrednio z pracą w rolnictwie lub ogrodnictwie. Jeżeli nawet zdecydują się (bo nie będą miały innych możliwości) na naukę w szkole kształcącej na potrzeby produkcji rolnej, to ze względów społeczno-gospodarczych nie będzie to korzystne. Mając bowiem bardzo ograniczone możliwości pracy w rolnictwie, zasilą prawdopodobnie i tak liczną rzeszę bezrobotnych. Dla tej młodzieży bardziej wskazane będą kierunki kształcenia przygotowujące do pracy w budownictwie, handlu, usługach rolniczych i pozarolniczych, transporcie, gastronomii, turystyce, szeroko rozumianej ochronie środowiska, przetwórstwie płodów rolnych, drobnej wytwórczości oraz innych zawodach, między innymi rzemieślniczych, przydatnych na terenach wiejskich. Z uwagi na przyrost na wsi liczby ludności w wieku poprodukcyjnym, często schorowanej, niedołożnej, wymagającej okresowego lub ciągłego pielęgnowania, którą dość często nie ma się kto zająć, szkoły ponadgimnazjalne mogłyby wprowadzić do swojej oferty edukacyjnej kierunki kształcenia związane z opieką nad ludźmi w podeszłym wieku.

Nie można oczywiście całkowicie wykluczyć możliwości nauki zawodów typowo rolniczych przez młodzież z rodzin niechłopskich. Mogą bowiem trafić się osoby zainteresowane rolnictwem, które zechcą w przyszłości zająć się uprawą roślin lub hodowlą zwierząt. Im należy stworzyć takie szanse, przynajmniej od strony wykształcenia. Młodzież z rodzin niechłopskich nie powinna jednak stanowić większości w klasach typowo rolniczych, a tak w niektórych szkołach bywa, jest to bowiem społecznie i ekonomicznie nieuzasadnione.

Ważne jest też, aby szkoły kształcące na potrzeby środowisk wiejskich wdrożyły młodzież do przedsiębiorczości, starała się wykształcić cechy osobowościowe niezbędne w podejmowaniu różnych przedsięwzięć gospodarczych i społecznych. Do cech tych można zaliczyć: świadomość własnych celów, pragnienie osiągnięć (i to nie tylko finansowych), dążenie do sukcesu, ambicję, pomysłowość, zaradność, inicjatywę, oryginalność i niezależność w myśleniu oraz działaniu, energię do działania, entuzjazm, odwagę w podejmowaniu działań na własny rachunek, konsekwencję i wytrwałość, elastyczność, upór, zdecydowanie, otwartość na wiedzę i doświadczenie.

Literatura

- FRENKEL I., 2000: Wiejskie obszary problemowe pod kątem widzenia sytuacji demograficznej. W: Rosner A. (red.): *Lokalne bariery rozwoju obszarów wiejskich*. „Zjednoczone Słoneczniki” Sp. z o.o., Warszawa.
- GUS, 1997: Ludność związana z rolnictwem, cz. I. Warszawa.
- GUS, 1999a: Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski. Lata 1990–1998, Warszawa.
- GUS, 1999b: Aktywność ekonomiczna ludności Polski w 1998 r., Warszawa.
- GUS, 2000: Prognozy ludności Polski według województw na lata 1999–2030, Warszawa.
- GUS (2001): Ludność według płci, wieku, województw, powiatów, miast i gmin. Materiał źródłowy, Warszawa.
- HALEMSKA M., 2000: Socjologiczny „ładunek” wsi i rolnictwa polskiego: dylemat czy priorytet rozwoju? W: Hunek T. (red.): *Dylematy polityki rolnej. Integracja polskiej wsi i rolnictwa z UE*. „Zjednoczone Słoneczniki” sp. z o.o., Warszawa.
- SIKORSKA A., 1999: *Struktura społeczno-demograficzna i wykształcenie ludności wiejskiej*. Wyd. IERiGŻ, Warszawa.

Changes in Demographical Structure of Rural Population as Determinant of Transformation of Size and Trends in the Agricultural Education System

Abstract

The development of agricultural education is determined by many factors, among others by the demographical processes being considered of great importance. They have initiated long before the political system transformation. In the seventies, decreasing tendency in the number of children and teenagers, especially within farm families, started to be observed in rural areas. The forecasts show that this group of population is going to decline significantly by the year 2030, even to 65.1% comparing with the present situation.

Planning the future shape of the education system and the number of students attending agricultural schools we cannot ignore these facts. They indicate on necessity to reduce the number of students completing the typically agricultural majors and to give the youth the opportunity to learn professions connected with jobs offered in services, processing and trade.